

TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ – ABD İlişkiler Nereye Gidiyor?

Soğuk Savaş yıllarında ABD'nin izlediği güvenlik politikası ancak saldırıya uğradığı takdirde karşı saldırı hakkını kullanma biçimindeydi. Türkiye ile ABD ortaklığı Soğuk Savaş'ın başlarında ekonomik yardımların yanı sıra özellikle askeri alanda bir yakınlaşma niteliği taşıyordu. Soğuk Savaş'ın ardından Avrupa'da 1989-1991 yılları arasında Berlin duvarının yıkılması, Almanya'nın birleşmesi, komünist iktidarların güç kaybetmesi ve SSCB'nin parçalara bölünmesi sonucu dünya jeopolitik haritası değişime uğradı. SSCB – ABD rekabetinin doğurduğu iki kutuplu dünya düzeninin yerini Amerika'nın hakim politikası aldı. Türk-Amerikan ilişkilerinin soğuk savaşın bittiği noktada yeniden tarif edilmesine ihtiyaç vardı; coğrafya değişti, dünya değişti, ortak düşman ortadan kalktı.

Clinton döneminde (1992-2000) izlenen stratejiler de ABD'nin dünyadaki süper güç konumunu korumaya yönelikti, ancak Bush yönetiminden farklı olarak askeri değil ekonomik güç temellerine dayanıyordu. Ekonomik üstünlüğü, askeri güçten daha yetkin gören bir politika anlayışı benimseyen Clinton yönetimi için en büyük tehdit global ekonomik krizlerdi. Türk-Amerikan ilişkileri, Clinton döneminde savunma ve güvenlik gibi konuların yanı sıra ekonomi, ticaret, enerji, bölgesel işbirliği başlıkları altında gelişti. Hem Türkiye hem de ABD bu dönemde önlerine çıkan yeni zorluklar karşısında birlikte hareket edebildiler. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra dünyada demokrasilerin kazanılması, serbest piyasa mantığının götürülmesi açısından işbirliğine ihtiyaç vardı. Şiddetle, terörle birlikte mücadele edilmeye ihtiyaç vardı. Bunların hepsi 1990-91 ile birlikte yapılabildi. Ancak 11 Eylül dünya siyasi takviminde yeni bir kırılma noktası oldu.

Amerika, 11 Eylül terör saldırılarına kendi evinde hedef olmasının ardından Amerikalıların dünyaya bakışları, dünyayı tarif edişleri değişti. Devlet politikalarında ve oluşturduğu uluslararası stratejilerde radikal bir değişim gerçekleştirdi. I. ve II. Bush dönemlerine damgasını vuran "Bush Doktrini" ile ABD askeri alanda giriştiği proaktif anlayış ile "küresel lider" olma konumunu sürdürmeyi hedefledi. Afganistan ve Irak'a yapılan askeri müdahaleler ile Orta Doğu'daki siyasi düzenin şekillenmesinde belirleyici güç oldu. Bush doktrinin dayandığı "önleyici saldırı" tezi uyarınca Bush yönetimi, Amerika'nın kendisine yönelik doğrudan bir saldırı olmaksızın tehdit olarak algıladığı hedefleri vurma hakkını kendinde gördüğünü deklare etti ve uluslararası terör ile mücadeleyi Amerika'nın siyasi gündeminin birinci önceliği haline getirdi. Bu yaklaşım, Amerika'yı uluslararası platformda daha bireysel ve öncü bir siyasi aktör konumuna taşıdı. Bush iktidarı döneminde, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana arka plana itilen Stratejik Savunma Girişimi, "Füze Kalkanı Projesi" adıyla 2000'li yıllarda tekrar ABD'nin savunma politikasında yerini buldu. Afganistan savaşı, ardından Irak'ın işgal edilmesi Bush Doktrini ile tutarlı olmasına rağmen, dünya çapında uluslararası meşruiyet kazanamadı.

TBMM'nin 1 Mart 2003'te menfi yönde verdiği "teskere" kararı, ABD Silahlı Kuvvetlerinin Irak'a Türk topraklarından geçiş izni çıkmaması sonucunda, Amerika ile Türkiye arasında süregelen "stratejik ortaklık" ilişkisinin sorgulanmasına yol açtı. Teskere krizi ile Türk-Amerikan ilişkileri onarılması güç bir darbe aldı. 2004 yılında, önce ikili ziyaretler, ardından Türkiye'nin "demokratik ortak" sıfatıyla ABD'deki G-8 zirvesine katılması, akabinde aynı yıl Haziran ayında Türkiye'de gerçekleşen NATO zirvesinde ABD Başkanı George Bush'un gelişi Türkiye ve Amerika arasındaki buzların yavaş yavaş çözülmesi şeklinde yorumlandı. Ancak, iki ülkenin ilişkileri ortak bir gündem üzerine inşa edilen politikalar

düzeyinde yakınlaşma seviyesinde oldu. Türkiye ve Amerika arasında sağlam yeni bir işbirliği modeli oluşturulamadı ve yeni bir paradigma üretilmedi.

11 Eylül sonrası dönemde, Bush yönetiminin geliştirdiği güvenlik politikası Amerika'nın önümüzdeki dönemlerde de dış politikasının bel kemiğini oluşturacak gibi görünüyor. Irak Savaşı'nın başlangıcından bugüne dek Amerikan ekonomisine maliyetinin \$ 60 milyar olduğu dikkate alındığında, silah sanayine yapılan aşırı yatırımlarla birlikte bütçede askeri harcamalara ayrılan payın sürekli artması Amerikan ekonomisinin büyüme hızının kısa ve orta vadede yavaşlayacağı düşünülüyor.

İngiltere hariç Avrupa ülkeleri, "Bush Doktrini"ne Irak Savaşı öncesi dönemde sıcak yaklaşmadı. Ne var ki; Haziran 2003'te Avrupa Birliği Müşterek Dış Politika ve Güvenlik Politikasından sorumlu AB Yüksek Temsilcisi Javier Solana'nın söylemi, "AB güvenlik stratejisinin kriz ortaya çıkmadan harekete geçmeye hazır olunması" gerektiği yönündeydi. 2003 Kasım'ında İstanbul'da yaşanan terör saldırılarında hedefler HSBC binası, İngiliz Konsolosluğu ve iki sinagogdu. 11 Mart 2004'te İspanya'nın başkentinde meydana gelen terör eylemleri, Temmuz ayında Londra'daki üç ayrı metro istasyonuna ve çift katlı otobüse düzenlenen saldırılar, Avrupa'nın ortak dış ve güvenlik politikasında küresel terörle mücadele konusunu üst sıralara taşıdı. Radikal İslamcı terör örgütlerince gerçekleştirilen eylemlerin 2004 yılında Avrupa'ya sıçramasının yanı sıra Avrupa'da son dönem iktidara gelen siyasi aktörlerin Amerika'ya yakın isimler olması Avrupa ile Amerika'nın dış politika önceliklerinin yakınlaşmasına sebep oldu. Dönemsel ayrılıklar haricinde, AB; NATO'nun, Avrupa'nın savunma ve güvenlik planlamasının merkezinde kalması konusunda hemfikir tavrını koruyor.

1 Mayıs 2004'te on yeni ülkenin Birliğe katılması, AB'yi sosyo-kültürel olarak zenginleştirdi; ancak son katılan üyelerin ekonomik performansı AB-15 kadar güçlü değildi. Her ne kadar 2010 yılında AB için, dünyanın en dinamik ve rekabetçi ekonomilerden biri haline gelme hedefi olan Lizbon stratejisinin yakalanması pek mümkün gibi görünmese de, 2006 yılı bütçe kalemlerinde en çok fon kaynağının yükseltildiği (% 4.4) alanların başında rekabet gücünü artırmaya yönelik (araştırma, enerji, ulaşım ve bilgi toplumu) harcamalar yer aldı. Avrupa'nın birlik olarak geleceği tartışıldığında ekonomik unsurlar ile beraber güvenlik stratejileri ve sosyo-kültürel yapısı AB tarafından ele alınan en sıcak konular arasında başı çekiyor.

Türkiye'nin kararlı bir biçimde AB ile 3 Ekim 2005'te üyelik müzakerelerine başlaması, Avrupa Birliği'ni Türkiye'nin en önemli "iç politika" konusu haline getirdi. Avrupa'da yükselen yabancı, özellikle de Müslüman karşıtlığı sebebiyle AB'nin bazı üyeleri zaman zaman Türkiye'nin Birliğe üyeliği konusunda endişelerini dile getiriyor. Doğu – Batı kavşağında yer alan nüfusunun tamamına yakınının Müslüman olduğu Türkiye, uluslararası politikada Batı – İslam sentezi oluşturabilecek bir ülke mi? Öyle ise bile, Türkiye'nin Birliğe katılmasındaki asıl neden tabiki de "medeniyetler çatışması"nda Türkiye'ye yüklenen moderatörlük görevi olmamalı. Avrupa Birliği belli değerler ve amaçlar doğrultusunda hazırlanan prensiplerle işleyen bir sistem olarak değerlendirilmeli ve Türkiye'nin katılımı bu kriterler temelinde ele alınmalı. AB'nin oluşturmak istediği düzende ülkelerin tarihsel köklerinin yakınlığı, benzer kimliklerden gelmeleri ve kültürel yakınlıkları gibi kriterler Birliğin asıl hareket noktasını oluşturmadı. Ekonomik entegrasyon ve ülkeler arası çatışmaları sona erdirmek için supranasyonel ortaklıklar Avrupa entegrasyon projesinin temeliydi. Ancak, AB'nin izlediği genişleme stratejisinde, yukarıda sayılan faktörlerin ağırlığının hiç olmadığı iddia etmek de gerçek dışı bir yaklaşım olur. Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde kültür-temelli dış politika perspektifinden uzaklaşarak, Avrupa ile entegre olabileceği daha somut alanlardaki kimliğini ön plana çıkarmasında fayda vardır.

Avrupa Birliği – Türkiye – ABD ilişkilerinin geleceğinin değerlendirilmesi için aşağıdaki sorulara ışık tutmak gerekmektedir.

Hollanda'da Theo van Gogh'un Fas kökenli Muhammed Bouyeri tarafından öldürülmesi ile artmaya başlayan toplumlar arası gerginlik, son dönemde Danimarka'dan diğer Avrupa ülkelerine yayılan karikatür krizi ile doruk noktasına tırmandı. Türkiye'nin Batı ile Müslüman toplumlar arasında dengeleyici güç işlevini üstlenmesi Müslüman toplumlarca arzu edilen bir durum mu?

Amerika'nın Orta Doğu'daki varlığı, transatlantik ilişkileri nasıl etkiliyor? Amerika nasıl bir dünya düzeni yaratmak çabası içinde? AB'nin geleceği nasıl şekilleniyor?

Türkiye'nin dünyanın en stratejik aynı zamanda da en kaotik bölgelerinden birinde yer alması kendisi ve diğer uluslararası aktörler için ne derece avantaj, ne derece dezavantaj? İran'nın uranyum zenginleştirme çalışmaları, BM'nin yaptırım gücü, İran-Rusya ilişkileri, Avrupa'nın enerji bakımından Rusya'ya bağımlılığı nasıl değerlendirilmeli?

Filistin seçimlerinden galip çıkan Hamas ile İsrail gerginliği önümüzdeki dönem tırmanacak mı? Amerika ve Avrupa nasıl bir politika izleyecek? Bölgedeki diğer aktörlerin güçleri neler?